การส่งเสริมการพำนักระยะยาวของญี่ปุ่น
Japan's Promotion of Long Stay Visit

ดวงใจ หล่อธนวณิชย์

Duangjai Lortanavanit

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอความเป็นมาของการส่งเสริมการพำนักระยะยาว (long stay visit) ของรัฐบาลญี่ปุ่น ซึ่งเริ่มตั้งแต่ช่วงเศรษฐกิจดี ค่าเงินเยนสูง (ค.ศ. 1986-1989) ที่สร้างทางเลือกใหม่ในการดำเนินชีวิตให้ผู้เกษียณอายุไปพำนักถาวรในต่างแดน จากกระแสคัดค้านโครงการนี้ทั้งในและต่างประเทศ ในปี ค.ศ. 1989 โครงการจึงได้ปรับเปลี่ยนเป็นการส่งเสริมให้คนญี่ปุ่นไปพำนักระยะยาวแทนการพำนักถาวร เมื่อประเทศญี่ปุ่นเข้าสู่ภาวะเศรษฐกิจถดถอย (ค.ศ. 1992) ส่งผลทำให้คนญี่ปุ่นส่วนหนึ่งเริ่มเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการดำเนินชีวิตและการทำงาน ทำให้วัตถุประสงค์ของการพำนักระยะยาวและนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเปลี่ยนไปจากที่เริ่มโครงการ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบต่อรัฐบาลประเทศเจ้าบ้านที่คาดหวังรายได้จากการพำนักระยะยาวของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น

Abstract

This article explores the Japanese government's project on long stay visit. During the upturn in the economy of Japan (1986 - 1989), the government encouraged the retired Japanese to live abroad permanently. However, due to reactions against the plan within and outside Japan, the government decide to promote long stay visit as opposed permanent residence. In addition, the recession in 1992 has affected lifestyle of the Japanese, the objective of the project and the expectation of the host countries to make profits from Japanese tourists.

บทนำ

หลังจากประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 รัฐบาลไทยได้พิจารณาให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการนำเงินตราต่างประเทศเข้ามากระตุ้นสภาพเศรษฐกิจของไทยโดยเร่งด่วน การ

ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จึงได้เสนอโครงการที่จะขยายตลาดการท่องเที่ยวไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการใช้จ่ายและใช้เวลาพำนักในประเทศไทยได้นานวันขึ้นและกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนให้ชาวต่างชาติมาพำนักระยะยาว (ตั้งแต่ 1 เดือนขึ้นไป) อันจะเป็นกลยุทธ์ในการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวให้มากขึ้น มาตรการดังกล่าวยังจะส่งผลช่วยลดปัญหาอสังหาริมทรัพย์ที่มีเกินความต้องการจำนวนมากในระยะนั้น คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2544 เห็นชอบให้ ททท. ดำเนินโครงการ ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (long stay visit/ลองสเตย์) โดยใช้รูปแบบการร่วมทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนจัดตั้งบริษัทไทยจัดการลองสเตย์ จำกัด[1] เพื่อสร้างต้นแบบมาตรฐานในการดำเนินการและสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ โดยมีลูกค้าเป้าหมายที่สำคัญคือ ผู้สูงอายุ (50 ปีขึ้นไป) ใน 4 ตลาดหลัก คือ ตลาดญี่ปุ่น ตลาดสแกนดิเนเวีย ตลาดยุโรป และตลาดอเมริกา ใน 4 ตลาดเป้าหมายดังกล่าวมีผู้สูงอายุถึง 260 ล้านคนและเป็นกลุ่มตลาดที่ให้ความสนใจประเทศไทยเพราะมีอากาศเหมาะสม มีวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวสวยงาม อาหารหลากหลาย ค่าครองชีพไม่สูงและที่สำคัญคือชอบอัธยาศัยคนไทย โดยตลาดใหญ่เบื้องต้นจะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นรวมทั้งกลุ่มผู้เกษียณอายุจากประเทศตะวันออกกลุ่มที่ต้องการรักษาสุขภาพและกลุ่มเสริมความงาม กลุ่มนักเรียน นักศึกษาและกลุ่มนักกีฬา ซึ่งคาดว่าจะใช้เวลาพำนักประมาณ 1 เดือน (สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545 / สยามรัฐ 10 สิงหาคม 2545) และคาดหมายว่าในปี 2546 จะมีนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เพิ่มเป็น 12,000 คน ต่อเดือน หรือ 1.44 แสนคนต่อปี โดยแต่ละคนเฉลี่ยค่าใช้จ่าย 65,000 บาทต่อเดือนหรือ 8 แสนบาทต่อปี ซึ่งจะมีเม็ดเงินเข้าประเทศโดยตรงถึง 10,000 ล้านบาทต่อปี (แนวหน้า 28 ธันวาคม 2544) และบริษัทไทยจัดการลองสเตย์ตั้งเป้าจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวมาลองสเตย์ 5 แสนคนในระยะเวลา 5 ปี (กรุงเทพธุรกิจ 15 มีนาคม 2546)

การที่ญี่ปุ่นเป็นเป้าหมายของโครงการลองสเตย์ ดังนั้นการศึกษานโยบายลองสเตย์ญี่ปุ่น จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ผู้เขียนจึงขอรายงานลำดับความเป็นมาของโครงการส่งเสริมการพำนักระยะยาวของประเทศญี่ปุ่นและการเปลี่ยนแปลงของโครงการ จากการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ตลอดจนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทำให้เห็นภาพการส่งเสริมโครงการลองสเตย์ของญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่องเกือบสองทศวรรษ ซึ่งจะเป็นข้อมูลประกอบการอธิบายผลของการส่งเสริมนโยบายลองสเตย์ของไทย

---

[1] เป็นบริษัทที่จัดตั้งขึ้นในเดือนกรกฎาคม 2545 ตามมติคณะรัฐมนตรี โดยมีทุนจดทะเบียน100 ล้านบาท เป็นการร่วมทุนระหว่างภาครัฐ-เอกชน ผู้ถือหุ้นประกอบด้วย ททท. 30%, กองทุนวัน 15%, กลุ่มบริษัทญี่ปุ่น 20% และเอกชนไทยร่วมกัน ซึ่งได้แก่ สถาบันการเงิน บรรษัทอุตสาหกรรมขนาดย่อม ผู้ประกอบการย่อย และสมาคมท่องเที่ยวอีก 35% (อ้างไทยโพสต์ 1 กรกฎาคม 2545)

จุดเริ่มโครงการลองสเตย์ของญี่ปุ่น

แนวคิดส่งเสริมให้คนญี่ปุ่นไปพำนักในต่างประเทศ เริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1986 โดยกองอุตสาหกรรมงานบริการ กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมญี่ปุ่น (MITI) ได้เสนอ "โครงการ Silver Columbia Plan 92[2] (SCP92)" ซึ่งเป็นโครงการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุญี่ปุ่นเพื่อไปเริ่มต้นชีวิตช่วงที่สอง (ชีวิตหลังเกษียณ) ในต่างประเทศอย่างถาวร MITI คิดว่าคนญี่ปุ่นที่ไปใช้ชีวิตในต่างประเทศ สามารถใช้ชีวิตอย่างสบาย ๆ เพราะค่าครองชีพถูก สภาพภูมิอากาศดีอากาศไม่หนาวหรือร้อนจนเกินไป จึงเสนอโครงการให้คนญี่ปุ่นคิดทบทวนการใช้ชีวิตใหม่หลังจากที่ได้ทำงานหนักมาตลอดว่าจะใช้ชีวิตหลังเกษียณด้วยเงินบำนาญอย่างไร โครงการ SCP92 ยังเป็นแนวทางเพื่อเตรียมรับมือกับการที่ญี่ปุ่นกำลังเข้าสู่สังคมที่มีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น

ในช่วงที่ MITI เสนอแผนนี้เป็นช่วงที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นเติบโตถึงขีดสุด (ช่วงปี ค.ศ. 1986-1989) ในระยะ 4 ปีนี้ ตลาดหุ้นมีมูลค่าเพิ่มขึ้นสามเท่าตัว ค่าเงินเยนแข็ง ทำให้คนญี่ปุ่นสามารถซื้ออสังหาริมทรัพย์ในต่างประเทศราคาถูก คนญี่ปุ่นเดินทางไปเที่ยวต่างประเทศเพิ่มขึ้นอย่างมากถึง 24% เป็นปีละ 7 ล้านคน ซึ่งในระยะนั้นเริ่มมีคนญี่ปุ่นที่คิดจะไปใช้ชีวิตหลังเกษียณในต่างประเทศเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะที่ สเปน ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ข้อได้เปรียบของประเทศเหล่านี้เมื่อเทียบกับญี่ปุ่นก็คือ สภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิต ค่าครองชีพ และสภาพภูมิอากาศ แต่คนญี่ปุ่นก็ยังมีข้อกังวลกับเรื่องข้อแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรมการบริโภค และการบริการด้านสุขภาพ

อย่างไรก็ตามภาคเอกชนญี่ปุ่นเป็นแกนนำในการเข้าไปจัดหาและอำนวยความสะดวกเพื่อให้สถานที่ดังกล่าวเป็น "เมืองที่ควรค่าแก่การใช้ชีวิต" คืออยู่ได้อย่างสบาย ๆ ด้วยเงินบำนาญ และประเทศที่ตอบรับโครงการนี้ต่างก็ได้เงินตราจากต่างประเทศไปกระตุ้นเศรษฐกิจด้วยเช่นกัน

เสียงวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในและต่างประเทศ โครงการ SCP92 ถูกวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในและต่างประเทศ หลายประเทศคัดค้านโครงการนี้เห็นว่าเป็นการส่งออกคนสูงอายุ นอกเหนือจากส่งออกรถยนต์ คือเป็นโครงการถ่ายโยงปัญหาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุที่ไม่ลงตัวภายในประเทศ ให้ประเทศอื่นแก้ปัญหาแทน บ้างก็คัดค้านการสร้างหมู่บ้านคนชราญี่ปุ่นในต่างประเทศ ในญี่ปุ่นฝ่ายที่คัดค้านเริ่มไม่ไว้วางใจนโยบายของรัฐและเสนอให้รัฐสร้างสภาพแวดล้อมและสวัสดิการให้คนสูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เมื่อเกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในและต่างประเทศอย่างมาก **โครงการดังกล่าวต้องหยุดชะงัก แต่แนวคิดดังกล่าวไม่ได้หยุดนิ่ง**

---

[2] ชื่อโครงการ Columbia 92 นั้นสื่อความหมายถึงปี ค.ศ. 1492 ที่โคลัมบัสออกเดินทางจากสเปนเพื่อไปค้นหาทวีปใหม่ ซึ่งจะครบรอบ 5 ศตวรรษในปี ค.ศ. 1992 ผู้เสนอ "โครงการ SCP92" ต้องการตั้งชื่อมีนัยเปรียบคนญี่ปุ่นที่จะไปเริ่มต้นชีวิตที่สองในต่างประเทศเสมือนการได้พบกับโลกใหม่หรือชีวิตใหม่

ในปี ค.ศ. 1988 กลุ่มศึกษาวิจัยเรื่องการใช้เวลาว่างในต่างประเทศ[3] ได้รายงานผลการศึกษาและเสนอให้ปรับเปลี่ยนโครงการ SCP92 เป็นโครงการ Long stay 90 (LS90) และ MITI พิจารณาเห็นชอบจึงประกาศเป็นแผนอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1989 โดยให้คำนิยาม "Long stay" ว่า "เป็นกิจกรรมการพักผ่อนระยะยาวในต่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาประสบการณ์ใช้ชีวิตประจำวันในต่างแดนมากกว่าจะมาเพื่อท่องเที่ยว โดยมีที่พักของตัวเองหรือเช่าที่พัก (ไม่อยู่ในโรงแรมแบบนักท่องเที่ยวทั่วไป) และท้ายสุดต้องกลับประเทศญี่ปุ่น" (The Long Stay Research Group, 1997) โดย LS90 มีกลุ่มเป้าหมาย วัตถุประสงค์และแนวทางการจัดการดังนี้

- เน้นกลุ่มเป้าหมายอายุ 20-30 ปี และกลุ่มอายุ 30-40 ปี นอกเหนือจากกลุ่มผู้สูงอายุ
- เปลี่ยนจากการพำนักถาวรเป็นการพำนักระยะยาวคือเสนอให้กลับมาใช้ชีวิตที่ญี่ปุ่นสลับกันเป็นระยะ
- เปลี่ยนแนวคิดจากการสร้างหมู่บ้านคนญี่ปุ่น เป็นที่พักอาศัยร่วมกันอยู่ในพื้นที่หรือชุมชนเดียวกันกับคนในประเทศนั้น

เพื่อเป็นการสนับสนุน LS90 ในปี ค.ศ. 1992 ได้มีการจัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมการพำนักระยะยาวแห่งชาติ (Long Stay Foundation Japan, LSF) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการลองสเตย์ของคนญี่ปุ่นและได้เผยแพร่ข้อมูลให้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจใช้ชีวิตในต่างประเทศ และได้รายงานผลการศึกษาอย่างสม่ำเสมอมาเป็นลำดับ (ตารางที่ 1) ปัจจุบันมูลนิธิ LSF มีสมาชิกประมาณ 8,000 คน

การเปลี่ยนแปลงโครงการ SCP92 เป็นโครงการ LS90 สอดคล้องกับระยะที่สังคมญี่ปุ่นเข้าสู่ช่วงเปลี่ยนผ่านทางด้านความคิด ซึ่งเป็นผลกระทบจากการผันผวนทางด้านเศรษฐกิจในระยะนั้น และทำให้แนวความคิดของการเดินทางพำนักระยะยาวของคนญี่ปุ่นเปลี่ยนไป

แนวคิดเรื่องการพำนักระยะยาวหลังปี 1992

หลังจากที่เศรษฐกิจฟองสบู่ในญี่ปุ่นแตกในปี ค.ศ. 1992 คนญี่ปุ่นเริ่มไม่เชื่อมั่นว่าเศรษฐกิจญี่ปุ่นจะกลับมาเติบโตเหมือนก่อน บริษัทเริ่มเปลี่ยนระบบการจ้างงานจนเกษียณมาเป็นระบบจ้างพาร์ทไทม์มากขึ้น ปัจจุบันประชากรอายุ 25-34 ปี ตกงานร้อยละ14 ขณะที่ประชากรวัยทำงานที่ไม่สามารถจ่ายเงินประกันสังคมให้แก่รัฐบาลมีประมาณร้อยละ 40 ในสังคมญี่ปุ่นปัจจุบันนับวันจะมีพวกฟรีเตอร์ (freeter)[4] เพิ่มขึ้น รัฐจึงไม่สามารถ

---

[3] กลุ่มศึกษาประกอบด้วยตัวแทนจากกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม (MITI) และตัวแทนจากกระทรวงต่างประเทศ รวมทั้งคนต่างชาติที่พำนักในญี่ปุ่น และคนญี่ปุ่นหลากหลายอาชีพ

[4] หมายถึงบุคคลระหว่าง 15 ถึง 34 ปี (ยกเว้นแม่บ้านและนักศึกษา หรือคนว่างงาน) ที่พยายามหางานที่มีลักษณะแบบพาร์ทไทม์ ฟรีเตอร์เป็นแรงงานที่ไม่ผูกพันกับองค์กรใดคนเหล่านี้ต้องการเสรีภาพในการดำเนินชีวิตโดยไม่ต้องการทำงานสไตล์ดั้งเดิมของญี่ปุ่นที่เป็นลูกจ้างของบริษัท และไต่เต้าขึ้นมามีตำแหน่งใหญ่โตหลังจากทำงานตลอดชีวิต คนเหล่านี้ทำงานแบบพาร์ทไทม์ กับหลายองค์กรหรือทำงานอิสระ ปัจจุบันญี่ปุ่นมีฟรีเตอร์อยู่รวม 4.17 ล้านคน หรือร้อยละ 21.2 ของแรงงานในวัยทำงาน 15 ปี ถึง 34 ปี (วรากรณ์ สามโกเศศ มติชนรายวัน วันที่ 15 มกราคม 2547 หน้า 6)

เก็บเงินภาษีประกันสังคมจากคนกลุ่มนี้ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบประกันสังคมที่ต้องนำไปใช้จ่ายเพื่อสวัสดิการและเงินบำนาญแก่ผู้สูงอายุ (65 ปี) ซึ่งปัจจุบันญี่ปุ่นมีประชากรอายุมากกว่า 65 ปี เฉลี่ยทั่วประเทศร้อยละ 17.3 ของประชากร ทั้งหมด (123 ล้านคน) ขณะที่ตามเมืองใหญ่ของญี่ปุ่นมีสัดส่วนประชากรสูงอายุมากถึงร้อยละ 27.7 (ค.ศ. 2001)

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2001 เป็นต้นมา สื่อมวลชนในญี่ปุ่นหลายแขนงต่างนำเสนอรูปแบบการใช้ชีวิตของคนญี่ปุ่นที่ไปใช้ชีวิตในต่างประเทศช่วงชีวิตหลังเกษียณ โดยมีแนวคิดหลัก 3 ประการ

1) คนญี่ปุ่นสูงอายุที่ไปใช้ชีวิตในต่างประเทศส่วนใหญ่ยังสามารถซึมซับวัฒนธรรมญี่ปุ่นอย่างเต็มเปี่ยม โดยการรับข่าวสารทางหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นและสื่อสารกับครอบครัวและเพื่อนทางอีเมล์ได้อย่างสะดวก ปี ๆ หนึ่งก็กลับมาเยี่ยมบ้านหลายครั้ง สรุปคือคนกลุ่มนี้ไม่ได้ละทิ้งสังคมญี่ปุ่น แต่กลับอยู่ในฐานะเสมือนผู้เผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นในต่างแดน

2) สำหรับคนที่ใช้ชีวิตด้วยเงินบำนาญจะกังวลกับอนาคต คนที่เลือกใช้ชีวิตอยู่กับสังคมญี่ปุ่นก็ต้องยอมรับว่าเงินส่วนใหญ่จะหมดไปกับค่าครองชีพ และมีแนวโน้มที่รัฐจะปรับลดเงินสวัสดิการบำนาญลง หากไปใช้ชีวิตในต่างประเทศจะอยู่ในฐานะที่ดีกว่าและยังมีเงินออม แต่ก็อาจจะได้รับผลกระทบเมื่อเงินเยนอ่อนค่าลง

3) คนที่ใช้ชีวิตในต่างประเทศจะกังวลกับสุขภาพ ถ้าเจ็บป่วยจนถึงขนาดช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ รัฐบาลต้องให้สิทธิกลับมารักษาตัวที่บ้านเกิด เพราะมีเพียงส่วนน้อยที่อยากจะอยู่รักษาตัวในต่างประเทศ

ขณะเดียวกันสื่อได้นำเสนอปรากฏการณ์ใหม่ในสังคมญี่ปุ่นที่คนญี่ปุ่นเมื่อหาที่พักอาศัยในต่างประเทศกลับไม่ได้ใส่ใจว่า “จะอยู่บ้านแบบไหน” แต่สนใจว่า “จะอยู่อย่างไร” ที่จะใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความหมายเพื่อตอบสนองความต้องการส่วนตัวที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ไม่ได้มุ่งวัตถุประสงค์ในเรื่องที่พักอาศัยหรือเพื่อจะรักษามาตรฐานการดำเนินชีวิตที่ดี แต่มุ่งวัตถุประสงค์เพื่อทำให้ความฝันที่จะ “ใช้ชีวิตตามอุดมคติ” เป็นจริง อีกทั้งความก้าวหน้าของเทคโนโลยีข่าวสารทำให้คนญี่ปุ่นมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่หลากหลายมากขึ้น ดังนั้นแนวคิดในการใช้ชีวิตที่กำลังเป็นประเด็นในสังคมญี่ปุ่นก็คือ “การใช้ชีวิตสองแบบ” (Dual life) คือการใช้ชีวิตโดยเลือกที่จะหยิบเอาเฉพาะส่วนดี ๆ ของการใช้ชีวิตในญี่ปุ่นกับในต่างประเทศนั่นเอง เหตุผลที่มาสนับสนุนว่าการใช้ชีวิตแบบใหม่ที่ว่านี้มีโอกาสเป็นไปได้มากเพราะสอดคล้องกับความต้องการของคนญี่ปุ่นในปัจจุบัน และบุคลิกของคนสูงอายุรุ่นใหม่ที่มีความเป็นสากลมากขึ้น ตลอดจนการพัฒนาเครือข่ายด้านการบินทำให้ราคาตั๋วเครื่องบินถูกลงและด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้ไม่มีระยะห่างกับสังคมบ้านเกิด

คนญี่ปุ่นเดินทางมากแต่ลองสเตย์น้อย

จากสถิติกองตรวจคนเข้าเมือง กระทรวงยุติธรรมญี่ปุ่น ในปี ค.ศ. 2001 คนญี่ปุ่นเดินทางไปต่างประเทศ (overseas travellers) ประมาณปีละ 16.22 ล้านคน ผู้เดินทางที่อายุเกิน 60 ปี เดินทางไปต่างประเทศปีละ 2.3

ล้านคน (ชาย 1.3 ล้านคนและหญิง 1 ล้านคน) และผู้เดินทางอายุ 50-59 ปี เดินทางไปต่างประเทศปีละประมาณ 3.1 ล้านคน (ชาย 1.9 ล้านคนและหญิง 1.2 ล้านคน) (Japan Tourism Marketing Company., 2002)

จากการสำรวจโดยกระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 2000 มีจำนวนคนญี่ปุ่นไปพำนักระยะยาวในต่างประเทศ (มากกว่า 3 เดือน แต่ไม่ได้อยู่อาศัยถาวร) ประมาณ 5.1 แสนคน ในจำนวนนี้เป็นพนักงานบริษัทที่ถูกส่งไปทำงาน 2.9 แสนคน นักเรียนนักวิจัยและครู รวม 1.3 แสนคน เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ 2.4 หมื่นคน ผู้ประกอบอาชีพอิสระ 1.7 หมื่นคน สื่อมวลชนที่ส่งไปทำงานข่าวต่างประเทศ 3,292 คน และอื่น ๆ อีกประมาณ 4.9 หมื่นคน ซึ่งได้แก่ผู้ที่ไปขายแรงงาน เช่น ทำงานในโรงแรม ผู้ที่ไปทำงานในหน่วยงานรัฐของต่างประเทศ พนักงานบริษัทเอกชน แต่งงานกับชาวต่างชาติแล้วไปอยู่ต่างประเทศและผู้ออกจากงานแล้วไปใช้ชีวิตในต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งที่ไปพำนักในต่างประเทศมากกว่า 3 เดือน แต่ไม่ได้ยื่นเอกสารพำนักระยะยาว (Japan Tourism Marketing Company., 2002)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าตัวเลขอื่น ๆ 4.9 หมื่นคนนั้น ระบุไม่ได้ว่ามีจำนวนผู้สูงอายุที่ไปใช้ชีวิตช่วงที่สองในต่างประเทศจำนวนเท่าไร โทะดะ โทะโมะฮิโร (Toda Tomohiro) ได้ศึกษาจำนวนคนญี่ปุ่นที่ไปใช้ชีวิตช่วงที่สองในต่างประเทศ ในปี ค.ศ. 2000 คนญี่ปุ่นที่อายุมากกว่า 50 ปี ใช้ชีวิตช่วงที่สองในต่างประเทศ สามารถแยกได้ 5 ประเภทดังนี้

ประเภท 1 ผู้ที่อาศัยต่างประเทศเป็นบ้านหลังที่สอง จะใช้เวลาเกือบทั้งปีในต่างประเทศ

ประเภท 2 ผู้ที่อาศัยในญี่ปุ่นและอาศัยในต่างประเทศนานแห่งละประมาณสามเดือนถึงครึ่งปีสลับกันไป

ประเภท 3 ผู้ที่อาศัยในต่างประเทศนาน ปีละประมาณหนึ่งถึงสามเดือน

ประเภท 4 ผู้ที่ครอบครองที่อยู่อาศัยในต่างประเทศเป็นชื่อของตนเอง (ช่วงเวลาที่อยู่ไม่แน่นอน)

ประเภท 5 ผู้ที่ประกอบธุรกิจในต่างประเทศ

จากการรวบรวมข้อมูลคนญี่ปุ่นที่ใช้ชีวิตช่วงที่สองในต่างประเทศพบว่า ประเภท 1 และ 2 มีจำนวนไม่มากนัก แต่ประเภทที่ 3, 4, 5 มีอยู่เป็นจำนวนมากกว่า

หากพิจารณาโดยภาพรวมจำนวนคนญี่ปุ่นทั้ง 5 ประเภทที่พำนักในประเทศในภูมิภาคโอเชียเนีย (ออสเตรเลีย) ประเทศในภูมิภาคเอเชีย (ฟิลิปปินส์และไทย) และประเทศในภูมิภาคยุโรป (สเปน) จะพบว่าที่ออสเตรเลียมีจำนวนคนญี่ปุ่นประเภทที่ 1 และ 2 จำนวน 300 คน และจำนวนรวมทั้ง 5 ประเภท มีจำนวน 2,000 คน ที่ฟิลิปปินส์มีจำนวนคนญี่ปุ่นประเภทที่ 1 และ 2 จำนวน 300 คน และจำนวนรวมทั้ง 5 ประเภท มีจำนวน 500 คน ในไทยมีจำนวนคนญี่ปุ่นประเภทที่ 1 และ 2 จำนวน 200 คน และจำนวนรวมทั้ง 5 ประเภท มีจำนวน 400 คน และในสเปนมีจำนวนคนญี่ปุ่นประเภทที่ 1 และ 2 จำนวน 50 คน และจำนวนรวมทั้ง 5 ประเภท มีจำนวน 150 คน กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุที่ส่งไปทำประโยชน์ในต่างประเทศ (ที่ถูกส่งไปพำนักเกิน 6 เดือน) มีประมาณ 800 คน

กล่าวโดยสรุปจากตัวเลขโดยประมาณจำนวนคนญี่ปุ่นทั้งหมดที่ไปใช้ชีวิตช่วงที่สองในต่างประเทศในประเภท 1 และ 2 มีประมาณ 2,000 คน รวมทั้ง 5 ประเภท มีประมาณ 10,000 คน (Tomohiro Toda, 2001)

จึงเห็นได้ว่า แม้ภาครัฐและเอกชนได้ร่วมมือส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเดินทางไปพำนักระยะยาว ในต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง (ตารางที่ 1) และเปลี่ยนแปลงโครงการเป็นระยะ (ตารางที่ 2) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1986 แต่จำนวนคนญี่ปุ่นที่ไปใช้ชีวิตช่วงที่สองในต่างประเทศแต่ละปียังมีจำนวนไม่มาก

บทสรุป

วัตถุประสงค์เดิมที่หน่วยงานภาครัฐ (ญี่ปุ่น) ต้องการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุญี่ปุ่นเดินทางเพื่อการพำนักถาวรในต่างประเทศเพราะได้พิจารณาข้อดีในด้านที่มีสภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิต มาตรฐานการครองชีพเหมาะกับการใช้ชีวิตหลังเกษียณ โดยเฉพาะในยุคเศรษฐกิจญี่ปุ่นเฟื่องฟู (1986-1990) ซึ่งญี่ปุ่นมีค่าเงินเยนในอัตราที่แข็งกว่าประเทศนั้น ๆ ยิ่งทำให้เป็นข้อได้เปรียบของนโยบายดังกล่าว ต่อมาเมื่อเกิดความผันผวนถดถอยทางเศรษฐกิจ (ค.ศ. 1992-ปัจจุบัน) สังคมญี่ปุ่นเข้าสู่ช่วงเปลี่ยนผ่านทางด้านความคิด คนญี่ปุ่นส่วนหนึ่งไม่เชื่อว่าการทำงานหนักในวันนี้อนาคตจะสดใสวันหน้าจะเป็นเรื่องเดียวกัน และยังขาดความเชื่อมั่นว่าเศรษฐกิจญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น จึงทำให้คนญี่ปุ่นบางกลุ่มเริ่มเปลี่ยนแปลงวิถีการทำงานจากการมุ่งมั่นทุ่มเทมาเป็นการใช้ชีวิตที่สนุกเติมเต็มส่วนที่ขาดหายไป ทำให้คนญี่ปุ่นส่วนหนึ่งคิดอยากลองใช้ชีวิตในต่างแดนที่ผู้คนมีวิถีและค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากสังคมญี่ปุ่น ก่อให้เกิดผลกระทบต่อวัตถุประสงค์ และกลุ่มเป้าหมายของนโยบายการพำนักระยะยาวของคนญี่ปุ่น

อย่างไรก็ตามแม้ว่าภาครัฐและเอกชนของญี่ปุ่นส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเดินทางไปพำนักระยะยาวในต่างประเทศอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาเกือบสองทศวรรษแต่จำนวนคนญี่ปุ่นที่ไปใช้ในต่างประเทศแต่ละปีก็ยังมีจำนวนน้อย ดังนั้นผลทางด้านเศรษฐกิจจากการพำนักระยะยาวของกลุ่มนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นกลุ่มนี้จึงไม่ได้มากอย่างที่รัฐบาลในหลายประเทศคาดหวัง

ในประเทศไทยปัจจุบันมีบริษัทญี่ปุ่นได้ร่วมถือหุ้นกับบริษัทไทยลองสเตย์ ดังนั้นผลประโยชน์ฝ่ายไทยที่จะได้รับจากนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นจะลดจากเป้าประมาณไว้มาก และจากข้อเท็จจริงที่ผู้มาพำนักระยะยาวญี่ปุ่นนิยมที่จะพำนักในทางภาคเหนือมากกว่าในพื้นที่อื่น โครงการนี้จึงไม่ได้ช่วยลดปัญหาของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ที่เกินความต้องการเป็นจำนวนมากในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ดังนั้นจากบทเรียนจากโครงการลองสเตย์น่าจะช่วยตอกย้ำถึงความสำคัญของการศึกษาวิจัยให้กับรัฐบาลไทยในการกำหนดนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในปัจจุบันและอนาคต

เอกสารอ้างอิง

1) "เอกชนแห่ซื้อหุ้นลองสเตย์นำร่องญี่ปุ่น" ไทยโพสต์ : 10 กรกฎาคม 2547

2) สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวพำนักระยะยาว กรณีศึกษาเฉพาะนักท่องเที่ยวอายุ 50 ปีขึ้นไปที่เดินทางมาเพื่อการพักผ่อน (รายงาน). การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2545 หน้า iv - viii

3) "ไทยจัดการลองสเตย์ใกล้คลอด ททท.เดินหน้าบูมตลาดลองสเตย์" สยามรัฐ : 10 สิงหาคม 2544

4) "รัฐประเดิม 100 ล. ดันท่องเที่ยวไทยเดินเครื่องบิ๊กโปรเจกท์ลองสเตย์คาดดึงเม็ดเงินเข้าประเทศทะลุหมื่นล้าน" แนวหน้า : 28 ธันวาคม 2544

5) "ไทยลองสเตย์เพิ่มพันธมิตรอีก 8 ราย ตั้งเป้า 5 ปีได้นักท่องเที่ยว 5 แสนคน" กรุงเทพธุรกิจ : 15 มีนาคม 2546

6) Long Stay Research Group, Longusutei gaido buku ikkagetsu hodo kaigai ni sunde mimasenka (คู่มือแนะนำการพำนักระยะยาวมาลองใช้ชีวิตในต่างประเทศเดือนหนึ่งกันดูไหม), Tokyo : The Long Stay Foundation. 1997. pp. 15

7) วรากรณ์ สามโกเศศ. "Freeter แรงงานญี่ปุ่นประเภทใหม่" มติชนรายวัน 15 มกราคม 2547

8) Japan Tourism Marketing Company. JTB Report 2002 : All About Japanese Overseas Travellers, Tokyo : JTB Corp., 2002. pp. 3-5

9) Tomohiro Toda. Kaigai ritaia seikatsu jutsu : yutaka na dai ni no jinsei wo tanoshimu (เทคนิคการใช้ชีวิตหลังเกษียณในต่างประเทศสนุกกับชีวิตช่วงที่สอง) ,Tokyo : Heibonsha shinsho, 2001. pp. 18-22, 32-38

10) http://www.longstay.or.jp

ตารางที่ 1 ลำดับความเป็นมาของโครงการลองสเตย์ประเทศญี่ปุ่น

1986	กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม (MITI) เสนอแผน Silver Columbia Plan 92 (SCP92)
1987	MITI ตั้งกลุ่มวิจัยเพื่อศึกษาการใช้เวลาว่างช่วงการพำนักในต่างประเทศของคนญี่ปุ่น
1988	MITI เสนอผลการวิจัยเรื่องการใช้เวลาว่างช่วงการพำนักในต่างประเทศของคนญี่ปุ่น
1989	กลุ่มวิจัยเพื่อศึกษาการใช้เวลาว่างช่วงการพำนักในต่างประเทศของคนญี่ปุ่นเสนอแผนปรับแผนSCP92 เป็น Long Stay Plan 90
1992	ก่อตั้ง Long Stay Foundation Japan (LSF) และรายงานผลการสำรวจสถานที่ที่เหมาะที่จะไป Long Stay ในต่างประเทศ
1993	LSF จัดทำข้อมูลด้านกฎระเบียบเกี่ยวกับการพัฒนาโครงการรีสอร์ทในต่างประเทศและข้อมูลเกี่ยวกับระเบียบการขออนุมัติก่อสร้างหรือพัฒนาที่ดินในต่างประเทศและวิจัยสำรวจรูปแบบการให้บริการสำหรับกลุ่มพำนักระยะยาวในต่างประเทศ
1994	LSF วางแผนและดำเนินการจัดทัวร์ Long Stay ครั้งที่ 1 ที่ออสเตรเลีย และจัดทำคู่มือแนะนำข้อมูลที่พักสำหรับการไป Long Stay ในต่างประเทศ
1995	LSF สำรวจเพื่อจัดระบบการให้คำแนะนำเรื่อง Long Stay และวางแผน ดำเนินการจัดทัวร์ Long Stay ครั้งที่ 1 ที่ประเทศสเปน 4 พื้นที่ และจัดทำวารสารเพื่อนำเสนอข้อมูลความเคลื่อนไหวของลองสเตย์สำหรับสมาชิก
1996	LSF จัดระบบการให้ข้อมูลและคำแนะนำเรื่อง Long Stay สำรวจสภาพการใช้ชีวิตในเมืองใหญ่ 33 เมืองทั่วโลก ที่เหมาะกับกลุ่ม Long Stay และจัดทำคู่มือแนะนำที่พักในต่างประเทศสำหรับกลุ่ม Long Stay
1997	บริษัทจัดนำเที่ยวของเอกชน เจทีบี เริ่มให้บริการข้อมูล Long Stay ผ่านระบบแฟกซ์
1998	LSF จัดทำคู่มือแนะนำเมืองใหญ่ 33 เมืองทั่วโลกที่เหมาะจะไป Long Stay
1999	LSF สำรวจที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับ Long Stay ในต่างประเทศ
2000	สำรวจทัศนคติ และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับ Long Stay ในต่างประเทศ
2001	จัดสัมมนาเรื่อง Long Stay ช่วง 2004/4 -2001/3 (17 ครั้ง) มีผู้สนใจเข้าร่วมรวม 1,332 คน

แหล่งข้อมูล http://www.longstay.or.jp

ตารางที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของโครงการพำนักระยะยาวในต่างประเทศของคนญี่ปุ่นมี 2 ระยะ

ระยะที่ 1 การพำนักถาวรในต่างประเทศตามแผน Silver Columbia 92 ช่วงปี ค.ศ. 1986-1989 ประเทศที่ไปพำนักได้แก่ สเปน แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เป็นต้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อใช้ชีวิตที่สะดวกสบายในต่างประเทศโดยอาศัยค่าเงินเยนที่แข็ง และความแตกต่างด้านค่าครองชีพของในประเทศกับของต่างประเทศ
2. เพื่อการลงทุนอสังหาริมทรัพย์

จุดเด่น

1. ภาคเอกชนเป็นแกนนำ (ภาครัฐสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง)
2. ให้ความสำคัญกับความพอใจด้านวัตถุมากกว่าความพอใจด้านจิตใจ

ระยะที่ 2 การพำนักระยะยาวดำเนินชีวิตเชิงซ้อนในต่างแดน (Overseas Multi-habitation) ปี 1992 เป็นต้นมา ประเทศที่ไปพำนักได้แก่ ฮาวาย โอเชียเนีย อเมริกาเหนือ ยุโรป เอเชีย หมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก

วัตถุประสงค์

1. เพื่อค้นหาคุณค่าใหม่ของการใช้ชีวิตในต่างประเทศ
2. เพื่อใช้ชีวิตที่สะดวกสบายในต่างประเทศโดยอาศัยความแตกต่างด้านค่าครองชีพของในประเทศกับของต่างประเทศ

จุดเด่น

1. ประชาชนเป็นแกนนำและมีความต้องการที่หลากหลาย
2. ให้ความสำคัญกับความพอใจด้านจิตใจมากกว่าความพอใจด้านวัตถุ
3. ประเทศที่จะไปมีขอบเขตให้เลือกมากขึ้นและเป็นที่ที่คนส่วนใหญ่ไปท่องเที่ยว